

03 лютого 2026 р.

АНАЛІЗ ПРОЄКТУ **Цивільного кодексу України (Кодекс права приватного)** **від 22.01.2026 р. № 14394**

ІНІЦІАТОРИ ПРОЄКТУ

Народні депутати України: Стефанчук Р.О., Корнієнко О.С., Кондратюк О.К., Стефанчук М.О., Калаур І.Р. та інші.

ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Проект №14394 пропонує комплексну рекодифікацію цивільного законодавства України шляхом прийняття нового Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного), який має замінити чинний Цивільний кодекс України та частково консолідувати регулювання низки суміжних сфер приватного права.

На відміну від точкових змін до окремих норм, запропонована ініціатива на думку авторів має системний характер і передбачає: оновлення підходів до правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб; реформування інституту правочинів та зобов'язань; перегляд договірного права; нову архітектуру речових прав; зміну підходів до сімейного та спадкового права; інтеграцію норм міжнародного приватного права.

Проект має фундаментальний вплив на всі приватноправові відносини, у тому числі на діяльність організацій громадянського суспільства (далі - ОГС).

Цивільний кодекс є базовим актом, який визначає: правовий статус юридичних осіб; правила створення та припинення діяльності організацій; договірну діяльність; управління майном; відповідальність за порушення зобов'язань; способи захисту прав.

Відповідно, будь-яка зміна цієї системи безпосередньо впливає на: фінансову та грантову діяльність ОГС; укладення договорів з донорами, партнерами, державою; управління активами та майном; захист репутації та немайнових прав; судовий захист інтересів організацій.

Таким чином, проект №14394 має розглядатися як такий, що прямо зачіпає інституційну спроможність громадянського суспільства.

СУТЬ ЗАПРОПОНОВАНИХ ЗМІН

Проект №14394 має замінити чинний Цивільний кодекс України та консолідувати регулювання низки суміжних сфер. Запропонований підхід не обмежується внесенням змін до окремих положень, а фактично формує нову системну архітектуру цивільно-правового регулювання.

Проектом пропонується: оновити загальні засади приватного права, зокрема принципи автономії волі, свободи договору, добросовісності та справедливості; переглянути правовий статус суб'єктів цивільних правовідносин, включаючи фізичних і юридичних осіб, уточнивши обсяг їх правоздатності, дієздатності та відповідальності; змінити підходи до класифікації та правового режиму юридичних осіб, уніфікувавши правила їх створення, управління та припинення; реформувати інститут правочинів і договірного права, зокрема умови дійсності правочинів, порядок їх укладення, виконання та оскарження, а також механізми забезпечення виконання зобов'язань і відповідальності сторін; систематизувати норми щодо речових прав, володіння, користування та розпорядження майном; оновити

регулювання немайнових прав фізичних осіб та способи їх судового захисту; інтегрувати у єдиний акт положення сімейного, спадкового та міжнародного приватного права; запровадити нову структуру цивільного законодавства, що передбачає кодифіковане регулювання більшості приватноправових відносин в одному нормативному акті.

З огляду на масштабність запропонованих змін, прийняття проєкту матиме прямий вплив на правове становище всіх суб'єктів цивільного обороту, у тому числі ОГС, діяльність яких значною мірою базується на механізмах цивільно-правового регулювання (договори, управління майном, представництво, відповідальність, захист прав у суді тощо).

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУ

1. В чинному законодавстві правила щодо приватних правовідносин з іноземним елементом розкидані по різних законах, що створює плутанину і суперечності, особливо при укладенні міжнародних договорів або спадкуванні за кордоном. Проєкт пропонує об'єднати ці правила в одну книгу, що робить міжнародні правовідносини більш передбачуваними.

2. Відсутність єдиного підходу до публічності прав і реєстрації власності ускладнювала перевірку прав третьою особою, часто виникали спори про власність чи зобов'язання через непрозорість. Правила публічності можуть зменшувати конфлікти і сприяти підвищенню довіри до правової системи.

НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУ

Попри позитивні новації, проєкт має окремі ризики, що можуть обмежити самодостатність та стабільність цивільного законодавства, зокрема:

1. Замість прямого регулювання в цивільному законодавстві питання дії актів у часі, зворотної сили, подолання колізій - робиться відсилання до іншого закону. Це руйнує принцип самодостатності Кодексу. Автори пропонують ключові гарантії не всередині Цивільного кодексу, а в іншому акті, який: можна легше змінити, може мати політичну кон'юнктуру.

2. До регулювання додаються «моральність/етичні» стандарти та «доброзвичай». Це надмірно оціночна норма. Не існує чітких критеріїв, що таке «моральність» або «доброзвичай». Автори пропонують визначати правочини недійсними без чітких підстав та створюється поле для вибіркового правозастосування.

3. Розширення ролі підзаконних актів. До цивільних відносин можуть застосовуватися інші нормативно - правові акти (постанови, накази), що створює для органів виконавчої гілки влади можливість фактично переписувати цивільні правила та регулювати їх «на рівні інструкцій».

4. Локальні акти юридичних осіб, як джерело регулювання - внутрішні акти організацій можуть регулювати приватні відносини, що створює для керівництва цих організацій можливість односторонньо змінювати правила та обмежувати права працівників/волонтерів тощо.

5. Окремого застереження потребує відхід проєкту від усталеного для чинного цивільного законодавства принципу презумпції правомірності правочину. Традиційно цивільне право України виходить із того, що будь-який правочин вважається правомірним і дійсним доти, доки інше прямо не встановлено законом або не доведено в судовому порядку. Саме ця презумпція забезпечує стабільність цивільного обороту, передбачуваність договірних відносин та довіру між учасниками ринку.

Такий підхід створює істотні правові ризики. Замість моделі «дозволено все, що прямо не заборонено законом» формується модель підвищеної невизначеності, за якої майже будь-який правочин може бути поставлений під сумнів з мотивів невідповідності абстрактним чи оціночним критеріям.

5. Масштабна рекодифікація «одним махом» - це тисячі нових норм одночасно, відсутність усталеної практики та роки правової невизначеності.

Важливо також зазначити, що зауваження та ризики, раніше ідентифіковані під час аналізу законопроектів №14056 та №14057, залишаються актуальними і в межах законопроекту №14394. Значна частина положень, які викликали критичні оцінки, фактично інтегрована до тексту нового Кодексу без суттєвого концептуального доопрацювання. Ризики, на які вже зверталася увага експертів, зберігаються та поширюються на весь масив приватноправового регулювання.

Таким чином, попри задекларовану мету модернізації та систематизації приватного права, за своєю конструкцією є надмірно радикальною та комплексною рекодифікацією, що супроводжується істотними регуляторними та правозастосовними ризиками. Запропонована модель не лише оновлює структуру цивільного законодавства, а й змінює базову філософію його функціонування.

Масштабність і одночасність запропонованих змін неминуче призведе до тривалого перехідного періоду, формування суперечливої судової практики та зростання витрат для всіх учасників цивільного обороту. Найбільш чутливими до таких ризиків є організації громадянського суспільства, грантові та благодійні ініціативи, волонтерські проекти, а також малий і середній бізнес, діяльність яких безпосередньо залежить від стабільності договірних механізмів і чітких правових гарантій.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Враховуючи масштабність та комплексність змін, доцільно передбачити пілотне або поетапне впровадження нових норм, із визначенням ключових пріоритетів для ОГС, малого і середнього бізнесу, а також для правовідносин, що включають іноземний елемент.

Крім того, рекомендується створити механізм постійного моніторингу та консультацій з експертами та зацікавленими сторонами, щоб оперативно ідентифікувати проблемні положення та внести необхідні корективи до тексту документу, зменшуючи ризик суперечливих норм і підвищуючи правову передбачуваність після його впровадження.

ВИСНОВОК

Проект містить істотні ризики, що пов'язані з надмірною радикальністю рекодифікації, поширенням оціночних норм, розширенням ролі підзаконних і локальних актів, відходом від усталеної презумпції правомірності правочину та одночасним введенням тисяч нових норм.

Без належних уточнень і поетапного впровадження ці зміни можуть створити тривалу правову невизначеність, зростання витрат для бізнесу та ОГС, а також ризики для стабільності цивільного обороту.

Таким чином, рекомендуємо головному комітету Верховної Ради України з питань правової політики, повернути документ на доопрацювання, внести корективи, що підвищать самодостатність Кодексу, конкретизують оціночні поняття, роль підзаконних актів та локальних правил, а також збережуть презумпцію правомірності правочину.

Крім цього, закликаємо провести консультації з експертами та зацікавленими сторонами оскільки, хоча наявність таких консультацій згадується в пояснювальній записці до проекту, публічних обговорень фактично не проводилося.

Лише у такому вигляді проект може стати ефективним інструментом модернізації цивільного права, не порушуючи правових гарантій громадян та організацій.